

про екологічні проблеми міста та документальний фільм «Концерт для Землі» за підтримки Британської Ради а в Україні;

- 2017 р. «Досить...» документальна вистава режисер-постановник Калініна Л.А. про сучасні проблеми сьогодення;

- 2019 р. «Вернісаж почуттів» документальна вистава режисер-постановник Калініна Л.А., акторами якої були батьки, що виховують дітей з інвалідністю, за підтримки Посольства США;

- 2019 рік. «Країна ФЛІМП» інклюзивна театральна хореографічно-музична феєрія режисер-постановник Калініна Л.А., за підтримки Громадського бюджету м. Миколаєва.

- 2020 р. «Кроки» документальна вистава режисер-постановник Калініна Л.А. про історії успіху осіб з інвалідністю за підтримки департаменту праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради;

- 2020 р. «Квітка ФЛІМП» інклюзивна хореографічно-музична феєрія режисер-постановник та хореограф Виноградов О.Ю., за підтримки Громадського бюджету м. Миколаєва.

Громадська організація «Діалог» у рамках декількох проектів здійснила створення документальних фільмів, а саме:

- 2019 р. «Особливі діти» документальний телевізійний проект у 3-х частинах за підтримки Посольства США.

Для кожного окремого проекту створено окрему Групу яку моно знайти у Фейсбук. Всі версії роботи ГО «Діалог» є у вільному доступі. З відео версіями проектів, вистав, презентацій, звітів можна познайомитися за посиланням: https://www.youtube.com/channel/UCNTm3P_e6McrU9kKtpbTyPg

З більш розширеною та детальною інформацією щодо діяльності ГО «Діалог» можна ознайомитись за посиланням: <https://www.facebook.com/dialog12.12.2005/?ref=bookmarks>

КОНЦЕПТОСФЕРА ТА ЗМІСТ ПІДРУЧНИКА «СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ» ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кобильченко Вадим Володимирович,

доктор психологічних наук,

*старший науковий співробітник, головний науковий
співробітник відділу освіти дітей з порушеннями зору,*

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

E-mail: vadimvk@ukr.net

Омельченко Ірина Миколаївна,

доктор психологічних наук,

*старший науковий співробітник, старший науковий
співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу*

дітей з особливими потребами,

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

E-mail: iraomel210781@ukr.net

Актуальність створення підручника зі спеціальної психології більш ніж на часі, позаяк підготовка сучасного фахівця-психолога в системі вищої педагогічної освіти визначається процесами, що відбуваються в соціальному й культурному середовищі, зростаючими вимогами до якості професійної підготовки й рівня розробленості ефективних засобів для досягнення достатнього науково-методичного рівня навчання.

Підготовлений докторами психологічних наук В. В. Кобильченко, І. М. Омельченко підручник «Спеціальна психологія» [1] адресований передусім студентам ЗВО, які опановують психологію, і сприятиме їхній мотивації щодо вибору професії, поглибить їхні знання про закономірності психосоціального розвитку в онтогенезі та дизонтогенезі; про прояви, причини і механізми порушень особистісного розвитку; можливості компенсації, реабілітації й корекції порушеного розвитку; методах його діагностики, сучасних шляхах оптимізації розвитку депривованої особистості.

На сьогодні навчальна дисципліна «Спеціальна психологія» є однією з провідних з напряму підготовки 016 «Спеціальна освіта» та 053 «Психологія».

Концепція: Ще донедавна в теоретичних і емпіричних дослідженнях в царині спеціальної психології пріоритет надавався вивченню особливостей психіки дітей та підлітків, а цілісний розвиток, становлення й формування депривованої особистості на різних вікових етапах, переважно, залишались без уваги. Крім того, у повсякденній практиці роботи домінувала утилітарна установка на розвиток окремих психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, уваги мислення й т.п.), формування практичних навичок та умінь, а ресурсний потенціал особистості, при цьому, не розглядався.

Проте, як зазначає С. Мадді, чим більш депривовані життєві потреби, тим більшою буде тенденція особистості щодо їхнього задоволення. Стан депривованості, на його думку, характеризується високою психологічною напругою, і, відповідно, в особистості виникає ціль, спрямована на редукцію цієї напруги [2].

Феномен депривації у психологічній науці останнім часом набуває усе більшої ваги, оскільки виступає суттєвим гальмівним чинником для повноцінного розвитку особистості. Такий підхід є ключовим твердженням багатьох досліджень, які визначають депривацію як психологічне явище, що впливає на різні сторони людської особистості та означає позбавлення або обмеження людини в певних життєво важливих потребах упродовж певного часу.

Натепер в психологічній науці існує три стилі теоретизації: класичний, некласичний і постнекласичний стиль, який останнім часом починає домінувати. При цьому стилі теоретизації не психіка, а людина стає центром, метою й цінністю психологічного пізнання. Постнекласична психологія розвиває ідеї про соціальне конструювання реальності й особливу значущість суб'єктивного досвіду. Перехід до постнекласичної психології обумовлений прагненням до інтеграції психологічного знання.

Не зважаючи на існуючі відмінності між природничо-науковим і гуманітарним типами наукової раціональності, сучасними методологами науки підкреслюється бажаність їхньої конструктивної взаємодії при вирішенні конкретного дослідницького завдання, оскільки абсолютизація зазначених підходів, їхнє протиставлення, беззастережне прийняття або повне заперечення приводить або до істотного «урізання» об'єкта психології, або до суб'єктивізму з низькою вірогідністю отриманих даних.

Результатом останньої кризи в психологічній науці є парадигмальний плюралізм, який усе більше нагадує методологічну невизначеність. У сучасній соціальній ситуації, ситуації виражених культуральних зрушень і соціокультурної невизначеності, спеціальна психологія відчуває виражену потребу в нових методологічних підходах, що дозволяють розвивати нові технології діагностики й соціально-психологічної реабілітації.

Значущими для розвитку спеціальної психології є досягнення психологічної науки останніх років, обумовлені усе зростаючим впливом гуманістичної парадигми на уявлення про предмет і методологію психологічних досліджень.

Якщо природничо-наукова парадигма пропонує знаходити засоби виключення суб'єкта пізнання зі структури самого одержуваного знання (вимога об'єктивності), то гуманістична парадигма орієнтує на розуміння й розвиток самої особистості, її активності.

Класична психологія, яка існує в межах природничо-наукової парадигми, займається переважно тим, що є поганим в житті людини та у її відносинах з іншими людьми. Вона як

би «забула» про сильні сторони, концентруючись на людських слабостях, орієнтується переважно на те, чого людині «не вистачає». Велика увага приділяється таким явищам як «хвороби», «дистреси» і т.д.

Згідно з М. Селігманом, сучасна психологія за своєю сутністю стала віктимологією. Людина розглядається в ній як принципово пасивна істота зі зниженою особистою відповідальністю й, так званою, «вивченою безпорадністю», коли вона стверджується в думці, що завжди буде жертвою інших людей або життєвих обставин [3].

Однак, у гуманітарній парадигмі людина – не є жорстко детермінованою системою, не підкоряється суворим законам, а володіє здатністю до внутрішнього розвитку та свободою волі й виступає не рівною, не тотожною самій собі в кожен новий момент часу. Стосовно особистості людини некоректними є фінальні моделі та прогнози, побудовані на принципі детермінізму. Може йтися тільки про сценарії варіантів розвитку подій, коли в кожен момент часу людина чи суспільство реалізують одну можливість із набору потенційних.

Гуманітарна парадигма, в центрі якої перебуває людина, пропонує звернути увагу не на вивчення відхилень і захворювань психіки, а на ресурси й потенціал особистості, її позитивне функціонування. Значний внесок у розробку проблеми здорової життєдіяльності робить позитивна психологія, зосереджена на вивченні ресурсних аспектів психіки людини на відміну від орієнтації на психологічні проблеми та патології. Основними темами позитивної психології виступають щастя, оптимізм, довіра, солідарність. З погляду позитивної психології здоров'я включає в себе здатність людини отримувати задоволення від життя, створювати баланс між життєдіяльністю й зусиллями, спрямованими на досягнення психологічної стійкості, вибудовувати приємне, добре і змістовне життя.

Основна ідея позитивної психології полягає у тім, що недостатньо звільнити людину від неприємних симптомів і проблем, щоб вона відчула себе благополучною і щасливою, і що вивчення закономірностей оптимального, благополучного життя й діяльності повинне являти собою окреме поле психологічних досліджень.

Нагромадження психологічних досліджень теоретичного й прикладного характеру привело до потреби в їхній систематизації й пошуку нових інтегративних підходів, що пояснюють вплив на людину умов середовища.

Виникла необхідність у пошуку й розробці нових підходів, які передбачають не стільки збільшення нових перемінних й, відповідно, наукових понять, які їх пояснюють, скільки зміни уявлень про взаємодію суб'єкта з його соціальним оточенням, середовищем, у якому відбувається його життєдіяльність.

Визнання більш тісних відносин суб'єкта й середовища має потребу в новому баченні багатьох питань і шляхів їхнього вирішення. Важливим стає не тільки загальна успішність людини з тими чи іншими психофізичними порушеннями, а і її здатність налагоджувати соціальні стосунки й максимально використовувати можливості соціуму.

Методологічні границі експериментальних досліджень, зручних для вивчення класичних психологічних категорій, таких як психічні процеси, стани, властивості, якості, здатності виявилися дещо обмеженими у вирішенні широкого кола проблем, пов'язаних з факторами, які обтяжують розвиток людини з психофізичними порушеннями.

Сутність сучасного парадигмального зрушення в психологічній науці полягає у тім, що в поле зору вчених потрапляють нові об'єкти: відкриті системи, що саморозвиваються, і сучасний стан, а також основні перспективи розвитку наукового знання і технологій найближчим часом усе частіше описують поняттям «постнекласична наука». Очевидно, що людина і її психіка можуть і повинні розглядатися в якості відкритих систем, що саморозвиваються: поділ й, тим більше, протиставлення об'єкта й суб'єкта пізнання в низці випадків виявляється принципово неможливим.

У самому загальному визначенні, система, що саморозвивається, може бути описана як система, що сама в собі містить перспективу розвитку, самостійно обирає цілі свого розвитку

й внутрішні критерії досягнення цих цілей, що передбачає можливість зміни параметрів, структури та інших характеристик системи в процесі її розвитку.

Принципи. На основі глибинного теоретичного аналізу і синтезу даних теорії сучасної психології авторам рецензованого підручника «Спеціальна психологія» В. В. Кобильченко, І. М. Омельченко вдалося визначити предмет та завдання спеціальної психології, її загальні та специфічні принципи.

В якості основних принципів, які необхідні для розуміння головних закономірностей онтогенезу особистості, ми визначаємо наступні: *принцип взаємодії; принцип розвитку; принцип детермінізму; принцип системності; принцип активності; принцип суб'єктності.*

На підставі теоретико-методологічних підходів і власних міркувань в якості пояснювальних принципів, що необхідні для розуміння визначеного нами предмету спеціальної психології, ми означаємо наступні: *принцип дизонтогенезу особистості; принцип поліфакторної депривації особистісних потреб; принцип виснаження особистісних ресурсів; принцип негативного функціонування особистості; принцип віктимізації особистості; принцип редукції діяльності; принцип дефіциту особистісного досвіду; принцип фрустрації особистості; принцип невротизації особистості; принцип психологічної інвалідації особистості* [1].

Всі наведені принципи тісно між собою зв'язані, вони певним чином взаємообумовлені й взаємозалежні. Крім того, дані принципи утворюють систему висхідних координат, які визначають весь хід дизонтогенезу особистості.

Теоретичний матеріал підручника представлений переважно трьома першими розділами («Загальні засади спеціальної психології», «Дизонтогенез особистості в медичному дискурсі», «Дизонтогенез особистості в психологічному дискурсі»), у яких розкрито поступ спеціальної психології на сучасному історичному етапі, її нова парадигма; предмет і міжпредметні зв'язки, завдання, методи і принципи; уявлення про норму розвитку, «дефект» та його структуру; розглядаються потреби як головний рушій розвитку особистості, їх депривація та чинники, які її зумовлюють; психологічні категорії «благополуччя/неблагополуччя».

У четвертому розділі «Психологія депривованої особистості» аналізується та характеризується особистість людини на різних вікових етапах розвитку в умовах зорової, слухової, психічної, когнітивної, комунікативної, рухової та соціальної депривації; наводяться оригінальні результати сучасних експериментальних досліджень, проведених в Україні.

В останньому п'ятому розділі «Шляхи оптимізації розвитку депривованої особистості» детально аналізуються такі базові наукові категорії спеціальної психології як компенсація, реабілітація і корекція, пропонуються в якості джерела позитивних особистісних змін зовнішні та внутрішні ресурси особистості й психологічний супровід як сучасна технологія оптимізації розвитку депривованої особистості [1].

До кожного розділу авторами запропоновані запитання і завдання для самостійної роботи та контролю знань студентів; підручник містить термінологічний словник та список літератури.

Необхідно відмітити інформаційну та фактологічну насиченість підручника, відповідність усіх викладених у ньому даних сучасному рівню розвитку психологічної науки. Наведені в тексті підручника авторські схеми та моделі без сумніву сприятимуть більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

Отже, сподіваємось, підручник «Спеціальна психологія» стане при нагоді науковцям, які працюють в галузях вікової, педагогічної, соціальної та спеціальної психології; спеціальної та інклюзивної освіти; викладачам і студентам педагогічних коледжів та університетів; практичним психологам і педагогам-практикам.

Список використаних джерел:

1. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія : підручник Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
2. Мадди С. Смыслообразование в процессах принятия решения. *Психологический журнал*. 2005. Т. 26. № 6. С. 87–101.
3. Селигман Мартин Э. П. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва : Издательство «София», 2006. 368 с.

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

*Коваленко Наталя Олександрівна,
завідуюча Хмельницького дошкільного
навчального закладу № 45 «Ялинка»*

В останні роки, зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників навчально-виховного процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми. Психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини [6, с. 10].

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку». І це закономірно, адже повноцінно розвивати дитину без активної участі й підтримки сім'ї неможливо. У педагогіці переважно предметом вивчення ставала система державної освіти, а особливості родинного виховання, тим паче дітей з особливими освітніми потребами, залишаються мало дослідженими. Тому сьогодні чималої актуальності набула проблема узагальнення й систематизації розрізнених відомостей про тенденції розвитку сімейного виховання. Формування особистості дитини, зокрема з аутистичними порушеннями, здійснюється як цілеспрямований, поетапний процес, що становить цілісну систему, сукупність динамічно пов'язаних компонентів (явищ, процесів, впливів, етапів), взаємодія яких породжує нову системну якість як корекційно-педагогічного виховання, так і виховання дитини в родині.

Педагоги ранньої психокорекційної допомоги разом із родинами продуктивно використовують сензитивні періоди становлення вищих психічних функцій дитини для ефективної їх корекції. При цьому на перший план висувається активна участь у процесі корекції батьків і членів родини. За своїми цілями й завданнями виховання дитини з особливими освітніми потребами збігається із загальними принципами педагогіки, але ці загальні завдання поєднуються зі спеціальними, що зумовлені характером психофізичного порушення. Основним завданням виховання такої дитини є компенсація дефекту розвитку та подолання його наслідків. Системний підхід до цієї проблематики дозволяє розглянути основні особливості проблем дитини зі спектром аутистичних порушень і складні життєві обставини, які впливають на кожного члена її родини; описати стадії адаптації сім'ї до життя з особливою дитиною, а також визначити способи співпраці сім'ї з педагогами, які допомагають організувати оптимальну допомогу дитині й родині загалом.

Поява дитини з особливими освітніми потребами для будь-якої сім'ї – вельми складний іспит, за якого сім'я потребує об'єктивної інформації, соціальних ресурсів, підтримки близьких і друзів, кваліфікованої допомоги спеціалістів. Народження в сім'ї дитини з будь-якою психічною або фізичною вадою завжди створює складну ситуацію в родині та ризко